

LUST, LAST OCH LAGBROTT

Könsköparen i nytt ljus

Rebecka Lennartsson

Rebecka.Lennartsson@etnologi.uu.se

Institutionen för kulturanthropologi och etnologi, avdelningen för etnologi
Uppsala universitet

*Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier, Norrköping 13–15 juni 2005.
Konferensrapport publicerad elektroniskt på www.ep.liu.se/ecp/015/. © Författaren.*

Hjälpsökande könsköparens berättelser och erfarenheter

Män som söker professionell hjälp för sexuella problem är en stadigt ökande grupp på mansjourer, kriscentra och andra stödverksamheter för män i Sverige idag. Ofta är problemen förbundna med sexuell oförmåga av något slag. En tydlig trend de senaste åren är dock att allt fler män söker hjälp att kontrollera de sexuella begärens.¹ Oftast etiketteras problemen med den populära diagnosen sexmissbruk.

De fallbeskrivningar som återges av terapeuter och de erfarenheter som män delar med sig av på nätet är alla påfallande lika varandra. Det är till övervägande del heterosexuella män som söker hjälp. Få av dem tycks göra det för att deras handlingar orsakar dem något egentligt lidande, och det är för de flesta mindre viktigt att förstå och få en förklaring till beroendet, än att kunna sluta. En hjälpsökande man hos KAST² beskrev saken som att han ville ha hjälp ”för att kunna kontrollera kuken så att den inte styr honom som en radar”. Återkommande teman i berättelserna är känslan, svaghet och förlorad kontroll. Männens beskriver sitt begär som ett inre tvång, som ständigt driver dem att tänja på gränserna och söka starkare upplevelser. Den ständiga eftergivenheten mot begärens ger i sin tur upphov till skam och ångest, känslor av äckel, av tomhet och självförakt.

Den röda tråden i mitt sexmissbruk har hela tiden varit förnedring, huvudsakligen har jag sökt bli förnedrad själv, av flickvänner och prostituerade, genom smärta, urin och avföring. Så småningom fann jag också ”njutning” i att förnedra andra, och bara att gå till en prostituerad är förnedring i sig självt.

Signatur Tillfrisknande f d torsken i Femenetik.

Ur samhällelig synpunkt är de män som sökt hjälp för sitt beroende av att köpa sexuella tjänster inte några förlorare. Tvärt om: på ett strukturellt plan tillhör många av dem den mest privilegierade gruppen i samhället avseende kön, klass, etnisk tillhörighet och sexuell läggning. De är inga avvikare ur socialt, ekonomiskt eller fysiskt hänseende, och flera av dem lever i sexuella förhållanden. De har generellt en bra social situation vad gäller ekonomi, utbildningsnivå och arbete, de sköter sina jobb och fungerar socialt. Hälften av männen har en

1 Under 2000 fick 89 män hjälp hos RFSU-kliniken för sexualrelaterade problem. 43 % av dem led av någon form av sexmissbruk, där könsköp ofta ingick.

2 KAST står för Köpare Av Sexuella Tjänster och är en psykosocial verksamhet som erbjuder könsköpare rådgivning och stöd.

fast livspartner, och lika många har egna barn. I sin egenskap av könsköpare personifierar de dessutom en av det patriarkala förtryckets mest uppenbara former. Ändå ger de terapeuter som har erfarenhet av att arbeta med dessa hjälpsökande män en samstämmig bild av dem: De upplever alla vanmakt. "[...] de flesta män som går till prostituerade är på det personliga planet snarast vanmäktiga", säger Maia Gustafsson på KAST. "De kan ha gott självförtroende som pappor eller yrkesmän, men i förhållande till kvinnor är de svaga och underordnade. Det är ganska svårt att se dem som förtryckare". Betoningen ligger i allmänhet på tvånget – männen förmår inte kontrollera sin sexualitet, och deras tvångsmässiga sexuella beteende får konsekvenser för dem själva och deras närstående. "De känner sig avvikande, perversa och maktlösa inför sitt beteende, som de upplever som tvångsmässigt, och flera har beskrivit en rädsla för en inre katastrof om de skulle avhålla sig från sexköp" (Boman & Green 2004). Att de själva skulle utöva makt tycks många vara medvetna om på ett intellektuellt plan, om man ser till de erfarenheter som män i liknande situationer beskriver på chatsidor. De ger uttryck för ett enormt självförakt, för äckel och skam över sina handlingar. På ett känslomässigt plan tycks de i allmänhet dock närmast uppleva sig som offer snarare än som förövare.

Ibland har jag tagit upp en diskussion med dem om hur andra kan se på dem, nämligen som män som förtrycker och utnyttjar kvinnor (i pornografin och prostitutionen t ex.) De brukar då skratta och säga att det förhåller sig precis tvärtom. Själva upplever de sitt beroende av kvinnor som en form av förtryck! Deras uppfattning om kvinnan är att hon är stark, starkare än mannen. De känner inte i något avseende igen sig i mediabilden av dem (Hedlund 1999:109).

När dessa män till slut vänder sig till någon institution för att få hjälp kan den utlösande faktorn ha varit att deras livspartner slutligen har avslöjat det dubbelliv de lever – eller att de oroar sig över att det ska ske – att de bär på en ständig rädsla för att bli smittade, eller att deras vanor har blivit allt för ekonomiskt betungande. Ytterligare ett avgörande skäl kan naturligtvis vara att könsköp har blivit klassat som kriminellt.

Vanmakten analyserad – några tolkningsmodeller

Hur kan det då komma sig att dessa män, som ur ett samhälleligt perspektiv utgör en privilegierad grupp som utövar makt över de kvinnor de köper sexuella tjänster av, upplever sig som maktlösa? Hur kan man förklara denna märkliga vanmakt?

Erfarenheterna speglar förvisso en diskurs som dels kan härledas till den populära och historiskt sett nya diagnosen sexmissbruk, och dels till kriminaliseringen av könsköpet. Det kan knappast vara någon tillfällighet att ökningen av hjälpsökande män tycks sammanfalla med införandet av den lag som 1999 förbjöd köp av sexuella tjänster. Längre tillbaka i historien har könsköpet saknat koppling både till mannens förflutna och hans framtid. Medan prostitutionen stigmatiserade kvinnan och gjorde henne till objekt för vetande och åtgärder, förblev könsköpet en handling. Köpt sexualitet antogs för mannen vara ren och skär drifttillfredsställelse, utan några vidare konsekvenser för honom som person. Men om könsköparen historiskt sett varit anonym och osynlig, har han från och med 1990-talet blivit alltmer synlig, ifrågasatt, analyserad och dokumenterad. För första gången någonsin och någonstans riktas intresset mot den köpande parten i prostitutionen. De uppmärksammas av myndigheter och inom forskning som en särskild kategori och ett samhällsproblem som kräver åtgärder och behandling. Jag har i andra sammanhang påpekat att könsköpet har blivit en identitetsmarkör och att könsköparen i allt högre grad börjat betraktas som en sexuell avvikare (Lennartsson 2004, Kulick 2005). "Den genomsnittlige regelbundet sexköpande mannen ser kanske ut som en vanlig man i statistisk mening, med avseende på yrke, ålder, familjeförhållanden. Men i någon form [...] är han avvikande. Han klarar inte av en förtrolig och nära relation med kvinnor", säger Elisabeth Pettersson på prostitutionsgruppen i en intervju. "I grund och botten mår ingen av männen

som regelbundet köper prostituerade speciellt bra. Även när de försöker bevisa motsatsen, så märks det”, fortsätter hon. Det är framförallt inom en psykologisk diskurs som tanken om att könsköpet utgör symptom på en sexuell avvikelse gjorts gällande.³ Föreställningen har emellertid kommit att bli dominerande. Männens behandlas givetvis i överensstämmelse med denna, det har skrivit en rad böcker på temat under de senaste åren, och den psykologiska diskursen har fått relativt mycket utrymme i media. Det måste naturligtvis förstås också mot bakgrund av ämnets utbredning och genomslagskraft även inom andra områden. Det hävdas ibland att vi lever i en ”psykologisk tidsålder” eller ett ”terapisamhälle”, där religionens roll som vägledare i existentiella frågor har ersatts av psykoterapi och analys. Det gäller inte minst sexualiteten, som har kommit att i allt högre grad beskrivas som ett mentalt fenomen (Ekenstam 1998).

Diskursen om den patologiske könsköparen tenderar i de flesta sammanhang att sammanfalla med diagnosen sexmissbruk. Det betraktas som en beroendeproblematik med samma psykologiska grunder som andra beroenden. Samtidigt skiljer den sig enligt expertisen på en väsentlig punkt från andra tvångsmässiga beteenden. Oftast handlar sådana avvikelser om att man *kontrollerar* sina känslor genom handlingar, exempelvis genom att ständigt övertyga sig om att dörren är låst, lyset släckt, sladden utdragen, händerna rena o s v. Den sexberoende mannen, menar man, agerar tvärt om oavslutligt ut sina känslor (Hedlund 1999:22). Den vanmakt som ett ökande antal män vittnar om antas härröra ur oförmågan att styra sina känslor, att lägga band för sina impulser. Könsköpet blir en avvikelse i den stund som mannen inte längre upplever att han har kontroll över situationen, när han inte kan styra och kontrollera sina begär. Problemet med könsköparen är ur det perspektivet inte hans maktutövning, utan hans brist på makt i förhållande till självet, hans oförmåga att disciplinera och styra sin sexualitet. Han behandlas utifrån antagandet att han avviker från den riktiga, hela manligheten.

Föreställningen om sexköparen som en patologisk avvikare har inte stått oemotsagd. Don Kulick har studerat könsköparen förändrade status som en kulturell konstruktion utan egentlig förankring hos de män den berör (Kulick 2005). Medan diagnosen sexberoende ursprungligen härrörde ur en gräsrotsrörelse, initierad av ett antal individer som upplevde och drog uppmärksamhet till problemet långt innan professionella tog sig an det, är föreställningen om den sjuka könsköparen en politiskt korrekt bluff (Irvine 1993, Kulick 2005). I förlängningen, menar Kulick, riskerar denna diskursiva konstruktion av en ny kategori som ska utredas, analyseras och botas att begränsa vår sexualitet. Den drar snävare gränser kring den godkända ”fina” sexualiteten genom en normaliseringsprocess som skiljer ut och sjukförklarar det som förläggs utanför gränserna för det normala. De erfarenheter som en växande grupp av män gör av vanmakt, ångest och skam i samband med könsköpet skulle med en sådan tolkning endast utgöra någon form av recitation, ett införlivande av den nya diskursen om den sjuka könsköparen.

Även ur ett feministiskt perspektiv finns naturligtvis en uppenbar fara med tendensen att sjukförklara handlingar som officiellt inte är godtagna av samhället. Patologiseringen frångår mannen ansvaret för sina handlingar; ”Om sexköparen ses som en speciell man ligger problemet och ansvaret alltid någon annanstans” skriver Yvonne Svanström i En självklar efterfrågan (Svanström 2003). Ur ett radikalfeministiskt perspektiv är prostitutionen den institution där mäns dominans över kvinnor kommer till tydligast uttryck. Könshandeln är ur det perspektivet en slutpunkt i ett kontinuum av institutioner som skapats för att garantera män ekonomiskt, känslomässigt och sexuellt övertag gentemot och tillträde till kvinnor. Könsköpet är det fullkomliga uttrycket för en patriarkal ordning och mannens överordnade position gentemot kvinnor i allmänhet och den köpta kvinnan i synnerhet. Sexköparen är ur det perspektivet inte någon avvikare. Tvärt om tycks han vara en man som i hög grad införlivat samhällets

3 Detta tema har jag tidigare behandlat i KVT nr 1–2 2004. I en kommande antologi har jag för avsikt att närmare granska den terapi som erbjuds könsköparna i dag.

maskulina ideal, som närmast definieras som en drift efter makt och dominans. Den vanmakt som vissa män säger sig erfara i egenskap av könsköpare skulle med den förståelseramen möjligen tolkas som ett utslag av att männen upplever sig berövade på en makt som de anser sig ha rätt till, eller att de inte vill erkänna sin privilegierade position.

Det faktum att enskilda män, trots sin samhällsliga överordning, upplever vanmakt har även diskuterats av flera mansforskare (Seidler 2004, Faludi 1999, Ekenstam 2005). Här har den feministiska utgångspunkten att män som grupp äger makt i förhållande till kvinnor differentierats med olika teser om mäns makt och upplevelser av vanmakt. Robert Connells föreställning om en hegemonisk maskulinitet kan ge en förklaring till varför många män, som objektivt sett innehar mycket makt, ändå upplever sig maktlösa (Connell 1999). Det finns många olika manligheter, och de är över – och underordnade varandra. Det innebär att alla män befinner sig i en hierarki, och de allra flesta befinner sig i en underordnad position gentemot någon annan. Även Michael Kimmel påpekar att maskuliniteten är kopplad till makt som män besitter i förhållande till andra män (Kimmel 1996). Om prostitutionsköpet i allt högre grad betraktas och beskrivs som ett utslag av avvikande manlighet, kanske vanmakten kan förklaras mot bakgrund av den grundmurade rädsla för omanlighet som sägs prägla maskuliniteten (Ekenstam 2005). Den skam som enskilda män förknippar med könsköpet kunde då hänföras just till den diskursiva konstruktionen av mannen som avvikare. Det skulle kunna tyda på att vissa män har internaliserat den nya diskurs som patologiserar könsköparen. Just ordet skam är särskilt intressant i sammanhanget. Medan *skuld* har att göra med en handling, något man *gjort*, är skam förknippat med *vem man är*, menar Sandra L Bartkly (1990, Ambjörnsson 2003.) Det talar för att könsköpet i högre utsträckning har blivit en identitetsmarkör, en handling som antas kunna avslöja mannen i fråga som en särskild sorts människa. Skuld kan man känna över en begången handling. Skäms gör man över sig själv.

Oavsett hur man tolkar eller vad man tycker om detta nya uppmärksammade av den köpande parten i prostitutionen, så hänger det samman med en problematisering av den manliga sexualiteten som knappast tidigare har varit möjligt. Det har fört med sig att könsköpande män för första gången i historien uppfattas – och uppfattar sig själva – som föremål för diskussion och påverkan. I detta ifrågasättande ligger enligt min mening en omvälvande och frigörande potential. Men för att ta vara på denna potential, tror jag man måste gå utanför ramar på givna tolkningsmodeller. Man måste tänka bortom den mediala bilden av könsköparen och de föreställningar om manlig sexualitet som de implicerar.

För att förstå grunderna till den ökning av män som söker hjälp för sexuell beroendeproblematik ur ett kulturvetenskapligt perspektiv, tror jag det dels krävs en konstruktivistisk analys av den manliga sexualitetens förändringar på ett strukturellt plan. Dels krävs det en mer fenomenologisk analys av enskilda mäns erfarenheter. Det finns varken underlag eller utrymme för någon sådan utvikning i föreliggande artikel. Utifrån ett mycket begränsat material bestående av reklam för sexhjälpmedel och könskirurgi som riktar sig till män, vill jag dock i det följande göra några reflektioner kring förestående förändringar i den manliga sexualiteten.

Den falliska ordningen

Jag tycker det är märkligt hur debatten så envist fokuserats på vad pornografin gör med kvinnor, aldrig vad den gör med män. Möjligen anförs ibland att pornografin ger män en felaktig kvinnobild, men aldrig något om vad den ger för slags mansbild. (...) Porrfilmer gestaltar oftast männen som stela timmerstockar, till synes helt utan känslor och som mekaniskt utför rent heroiska prestationer i syfte att tillfredsställa kvinnor. Men varför gör dom så? Manbarhetsriter handlar ju om att män ska uthärda smärta utan att visa känslor. På köpet ryker givetvis förmågan att visa även många andra känslor. T ex förmågan till empati och att våga släppa taget. Att ge sig hän. Kvar blir den kontrollerade

aggressionen, den som samhället förväntar sig av män för att hålla ordning i leden och kunna sända unga män ut i krig. Mannen kan därför inte själv ge uttryck för den njutning och underkastelse kvinnor visar på film. (...) Ur debatt på nätet

Det är svårt att föreställa sig den manliga heterosexualiteten som konstruerad. Dels för att vi i regel har svårt att föreställa oss sexualiteten som något annat än ren natur, en föga föränderlig urdrift som möjligen kan kuvas och undertryckas, men knappast styras. Men också därför att maskulinitet ofta betraktas som en ontologisk kategori, på grund av den makt som män som kategori betraktad äger i förhållande till kvinnor. Makt förknippas med repression – och förtryckarna har i regel varit män. Mannen är den som producerar och reproducerar den repressiva makten, och kan därigenom själv undkomma all repression och kulturell styrning och fritt odla och leva ut sin sexualitet.

Men även den manliga sexualiteten har naturligtvis sin historia och förändringspotential. Under det senaste decenniet har den heterosexuelle mannen, den tidigare så osynliggjorda normen, blivit ett allt mer uppmärksammat forskningsområde. Det finns en lång erfarenhet av att studera och analysera den kulturella konstruktionen av kvinnors sexualitet. Här finns ofta en mer uppenbar och omedelbar kulturell påverkan – åtminstone vid en första anblick. I det enorma flöde av budskap med sexuell anknytning, såväl uttalad som underförstådd, som vi utsätts för var dag dominerar ju det kvinnliga objektet, medan män är påtagligt frånvarande. Den kvinnliga sexualiserade kroppen har blivit så utnyttjad för kommersiella syften att flera forskare har påpekat att den tenderar att uppgå i varan; kvinnans förmodade attraktionskraft överförs till varan – och kvinnan reduceras till ett konsumtionsobjekt (Solomon-Godeau 1996). Även om sexualitet sällan avbildas explicit – annat än i pornografin – är den närvarande genom symbolik, ett slags konsensus om den erotiska laddningen hos vissa ting och företeelser (Dyer 1990). Men samtidigt som representationer av den manliga sexualiteten i stort sett saknas i det offentliga rummet, är den ständigt närvarande som föreställning (Dyer 1990, Hirdman 2004:10). Alla dessa bilder och representationer anspelar ju på och vänder sig till en förment manlig blick och en manlig åtrå. Därigenom säger de egentligen kanske mer om manlig sexualitet än om kvinnlig – eller snarare om synen på och den subtila påverkan av manlig sexualitet. Och även om sexualiserade bilder av män är väldigt ovanliga, finns den manliga sexualiteten ofta representerad i symbolform. Som Richard Dyer påpekat kretsar denna symbolik nästan uteslutande kring genitalierna – inte sällan i form av ett vapen: svärd, batonger, pistoler, knytnävar – som samtidigt betecknar manlig potens, styrka, hårdhet. Han menar att en sådan symbolik reducerar manlig sexualitet till könsorganet, som tycks leva sitt eget liv, bortkopplad från och oberoende av mannen (Dyer 1990). Mannen som är styrd av sitt könsorgan är en kulturell föreställning som vi nog alla har stött på. Det är en föreställning med historiska rötter i 1800-talets separerande av kärlek och sexualitet, och den syn på (den manliga) sexualiteten som en mekanisk, ansiktslös och relationslös drift som följde på denna separation. Sexualiteten kom att skiljas ut från kroppen som en separat storhet, något i sig själv tillräckligt som samtidigt måste underhållas och kväsas. Men även om denna föreställning knappast är ny, finns det fog för att påstå att den ihärdighet med var man idag uppmanar män att samtidigt stimulera och ta kontroll över detta förmodat autonoma begär aldrig har varit större. Internet formligen svämmar över av reklam för sexhjälpmedel av olika slag. Den absoluta lejonparten av produkter vänder sig till män. Sprayer, krämer, tabletter, örtextrakt och vacuumpumpar utlovar längre, större, hårdare och mer uthållig erektion. Somliga annonser strävar efter ett professionellt intryck; bilder av allvarliga män i vita rockar och med seriös framtoning i texten. Andra går utan omsvep på huvudfrågan: duger du egentligen som du är? Mycket av reklamen utnyttjar och bidrar naturligtvis samtidigt till ett komplexfyllt förhållande till könsorganen. Är jag tillräckligt stor? Är jag tillräckligt uthållig? Diverse märkliga preparat och redskap utlovar penisförstoring och förhindrande av krympning. Här finns också en ökande marknad för kirurgiska ingrepp. Att vara ”utrustad som en häst” tycks anses

som något högst eftersträvansvärt. Om att styra sin erektion, regissera och manövrera den sexuella akten är att vara man, så är medlet för att nå dit förutom självdisciplin en rad piller, vätskor, tekniska hjälpmedel och könskirurgi – allt till avsevärda kostnader, såväl ekonomiska som känslomässiga. Vad som förvånade mig mer var reklamens återkommande uppmaningar om att tillfredsställa sin fru eller flickvän, inte bara en utan flera gånger. ”Gör din fru lycklig”, uppmanar annonserna. ”Överraska henne med ett maraton” eller ”Ta henne till sjunde himlen”. Här finns en oerhörd fokusering på såväl kvantitet som kvalitet. Reklamen kombinerar en traditionell och fallocentrisk maskulinitet med nya krav på att tillfredsställa ett aldrig sinande krav på tillfredsställelse från kvinnor. Det handlar om tekniker och redskap – en påfallande mekanisk drift utan synbar koppling till känslor eller ens till kroppen i övrigt. ”Phallic desire is a matter of alienated work, the instrument of that work being the male body, or more precisely the erection” skriver Andy Moyer, och det är en iakttagelse som tycks stämma väl i det här fallet (1990). I motsats till en vanlig föreställning om mäns sexualitet som ”målorienterad” i meningen helt inställd på den egna utlösningen, framställs den här som nästan uteslutande inriktad på kvinnans klimax. Det producerar ett manlighetsideal som bygger på krav, där storlek, förmåga och uthållighet är centrala teman (jfr Segal 1990). Den manliga sexualiteten framstår som något som måste manövreras, styras och finlipas. Det stämmer väl överens med flera maskulinitetsforskarens påpekande att manlighet på ett annat sätt än kvinnlighet överhuvudtaget är kopplat till förmåga och aktivitet. Medan kvinnlighet antas vila i den kvinnliga kroppen, är manlighet något man uppnår, erövrar eller presterar (Seidler 2004, Kimmel 1996, Ekenstam 2005). Denna maskulinitet tycks på ett avgörande sätt hänga samman med den sexuella förmågan och läggningen.

Det är ju fullt förståeligt om denna fixering vid den manliga potensen hos män inplanterar en osäkerhet och en prestationsfixering utan tidigare motstycke i historien. Den växande industrin av sex-terapi kan förvisso härledas till detta, men i de fallen handlar det väl snarare om de män som inte upplever sig ”tillräckliga” avseende storlek, teknik, lust, förmåga eller uthållighet. Det rör sig uppenbarligen om en medikalisering av maskulin sexualitet. Enligt Lynne Segal kan den rent av jämföras med det förra sekelskiftets besatthet av kvinnlig sexuell oförmåga (Segal 1990). Då var frigiditeten ständigt på tapeten som ett personligt och samhälleligt bekymmer och barometer på tidsandan. I dag har det ersatts av manlig impotens. Men de könsköpande männen med beroendeproblematik tycks ju tvärt om närmast införliva den bild av den manliga sexualiteten som reklamen målar upp; alltid initiativtagare, alltid redo, alltid jägaren – aldrig den jagade. De fallerar emellertid i ett avgörande avseende: kontrollen. Kontroll är ett återkommande tema som tycks särskilt centralt i reklamen. Ibland uttrycks det explicit – ”Ta kontroll över ditt sexliv” – men ofta är det en outtalad grundförutsättning för de stordåd reklamen manar till. Det är också en egenskap eller förmåga som förknippas med manlighet i en vidare mening. När Shere Hite i *The Hite report on male sexuality* från 1981 frågade ett stort antal män vad som gjorde en man till en man, utkristalliserades ett centralt tema: kontroll. Denna kontroll tycktes dock i huvudsak handla om självdisciplinering, om kontroll över sig själv snarare än över andra. Variationer på temat var självförtroende, oräddhet, autonomi, oberoende, ledarskapsförmågor (Moyer 1990). Victor Seidler har i flera studier pekat just på den moderna manliga sexualitetens starka koppling till just kontroll, rationalitet och självbehärskning. Det är ett ideal som grundar sig i den moderna tudelningen mellan förnuft och känsla, själ och kropp, natur och kultur, där allt som hörde förnuft och ordning till kodades som manligt, medan det kroppsliga, sinnliga och okontrollerbara hänfördes till kvinnan och fick lägre status.

Det största problemet för de män som söker hjälp är ju inte heller att de upplever sig maktlösa i förhållande till kvinnor eller till andra män. Den vanmakt de erfar hänförs i stället till det egna jaget. Det som upplevs problematiskt för männen och i än högre grad i olika terapeuters tolkningar av deras erfarenheter, är inte det faktum att de begår kriminella handlingar,

att de utövar makt över andra eller att de misslyckas med att utöva makt över andra. Vanmakten inträder i det ögonblicken då männen tycker sig förlora kontrollen över sig själva. Det är en utveckling som syntes sammanfalla med den tes om "rädslan att falla" som Claes Ekenstam framfört; en manlig självbehärskning framvuxen ur det moderna samhället som drivits mycket långt (Ekenstam 1998, 2005). Den makt som maskuliniteten implicerar bygger med en sådan tolkning inte i första hand på mäns kontroll över kvinnor eller över andra män, utan på deras kontroll över sig själva.

Modet att falla

Vad erotiken främst kan ge oss är möjligheter att skapa och uppleva stämningar. Magin ligger däri att vi inte vet vilken stämning som inställer sig. Blir det glädje och värme, eller övergivenhet och ensamhet, eller vild extas, eller tät gemenskap, eller sömning bortdomning, eller mjuk och len sorg, eller taggig och upprivande sorg, eller fniss och trams, eller nyfiken upptäckariver, eller aggressiv utlevelse, eller fjäderlätt ömhet, eller svettig utmattning, eller blir det en känsla av att falla, eller kommer det att kännas som att flyga, eller inträder en stilla ro där allt upplöses i en meditativ försjunkhet, eller hamnar vi i förorättad indignation, eller får någon av oss obehag, kanske till och med smärtor, eller uppenbaras plötsligt dolda och skrämmande sammanhang, eller blir det helt enkelt bara lite småkul.

Att på förhand inte veta något om detta är vad som gör erotiken osvikligt och evigt spännande. Inget är misslyckat. Inget är bäst.

Signatur på Manliga nätverkets hemsida.

Dessa enskilda mäns känslor av skam och vanmakt kan i många fall säkert härröra ur oförmåga att styra sina begär och den rädsla för att falla ned i omanlighet som patologiseringen av könsköpet inneburit. Men det finns också en fara med att stanna vid ett antagande om att dessa upplevelser endast härrör ur en ny diskurs och ur rädslan att tappa greppet och därigenom bli omanlig.

Jag tror emellertid att man måste skilja på de strukturella fenomen som påverkar manlig heterosexualitet och som gör prostitutionen möjlig i dagens samhälle, och enskilda individers behov och handlingar. De saknar naturligtvis inte anknytning. I hög utsträckning förutsätter de varandra – men det finns också en möjlighet att de kan på tvärs. Om man undantagslöst analyserar handlingsmönster med de strukturella fenomenen för ögonen, riskerar man att vidareföra de kulturella könsstereotyper som är själva grundförutsättningen för prostitution. Det är av stort intresse att undersöka hur maskulin sexualitet konstrueras – i synnerhet som det historiskt sett är ett sådant eftersatt ämne. Men man måste också analysera hur den iscensätts och hur enskilda individer efterlever, omformulerar eller motsätter sig den. Jag vill med Victor Seidler hävda att det finns en löpande klyfta mellan representationer och levd verklighet, mellan språk och erfarenhet (Seidler 2004, Aarseth och Olsen 2004). Medan kvinnors förändringsprojekt har etablerat förbindelser mellan det personliga och det politiska i deras liv, ligger mäns förändringspotentialer i diskrepansen mellan det personliga och det politiska menar Helene Aarseth och Bente Marianne Olsen (Aarseth & Olsen 2004). Är det kanske möjligt att den vanmakt som vissa män upplever i relation till sin sexualitet också kan förstås som frustration över en mer svårdefinierad brist i den sexualitet som betraktas som manlig? Om manlig sexualitet förknippas med rationalitet och kontroll, är det rimligt att anta att i den mån dessa ideal efterlevs sker det på bekostnad av känslor och andra mindre uttalade behov.

Det är intressant att flera av de män som nu vänt sig till de institutioner som erbjuder köps- köpare hjälp och stöd hävdar att de tidigare många gånger avfärdats när de sökt hjälp för vad de upplevt som en problematisk sexualitet. Det har helt enkelt inte funnits någon kulturell legitimitet för dessa känslor. Nu finns en diskurs som i huvudsak oskadliggör den föränderliga potential dessa upplevelser innebär, genom att leverera en tolkning som jag vill påstå utgår från och reproducerar en stereotyp maskulin sexualitet.

En tanke som jag vill pröva är vad som händer om vi istället för att utgå från att köpsköparen och missbrukaren är en man som misslyckats med att kontrollera sin lust, en man som är svag därför att han ger efter för varje impuls, frågar oss om många av dessa män inte snarare i allt för hög grad lyckats med det som reklamen uppmanar till. De har lyckats separera könslivet från sina egna jag, från andra känslor och sensationer. De har stöpt om sina kön till redskap. Kanske handlar då det sexuella missbruket och måttlösheten mer om att behärska och kontrollera, än om att ge sig hän? Kanske är det tvångsmässiga beteendet snarare ett sätt att hålla känslorna under kontroll, än att ge efter för dem? En sådan sexualitet har sina rötter i en kultur som kräver att mannen alltid ska vara den som håller i tyglarna, den som har överblick och kontroll, samtidigt som den manar till utlevelse, ständigt uppdrivna kickar och stegrade sensationer. Det är en kultur där manlighet rent bokstavligt tappas på flaska och trillas till piller och säljs tillbaka till männen, med uppmaning att själv styra sin erektion. Claes Ekenstam för i en artikel utifrån Alexander Lowen en diskussion om att dagens prestationsinriktade och mentalt förankrade sexualitet får till följd att det sexuella umgänget snarare blir ett försvar mot känslor än ett uttryck för dem (Ekenstam 1998:31). Om det stämmer är den sexmissbrukande eller köpsköpande mannen inte en man som snubblar nära avgrundens rand eller redan har fallit, om vi med detta menar att han allt för lätt ger efter för sina känslor och blir slav under sina begär. Han befinner sig så långt man kan komma från djupet, och han saknar modet att falla. Den vanmakt han känner inför sitt beteende kanske snarare är en diffus längtan efter att verkligen falla, en saknad efter den integrerande erotik som den anonyma signaturen ovan beskriver, som förutsätter att man släpper på kontrollen. Maktlösheten relateras med en sådan tolkning inte till en avvikelse från normen, utan ses snarare som en följd av den. Att analysera det faktum att prostitutionsköp för ett antal män i ökande omfattning genererar upplevelser av maktlöshet och svaghet betyder naturligtvis inte att man blundar för den genusbaserade maktordning som könshandeln är uttryck för på ett strukturellt plan. Tvärt om blir det särskilt intressant att fråga sig hur denna maktordning kan upprätthållas trots att det i det enskilda fallet kan handla om vanmakt snarare än om makt (Fraser 1993:179). Men det är också enligt min mening viktigt att poängtera att män kan må dåligt inte bara i positioner som avviker från en hegemonisk maskulinitet, utan också på grund av den hegemoniska maskuliniteten i sig (Seidler 2004). Det innebär att män inte bara kan förlora på jämlikhet – de har allt att vinna på den!

Litteratur

- Aarseth, H & Olsen, B M (2004): "Maskulinitet, imagination och livssammanhang. Att nå förändringspotentialer hos män", i *KVT* nr 1–2.
- Dyer, Richard (1990): Male sexuality in the media in Metcalf / Humphries *The sexuality of men*, Pluto press.
- Boman, S & Green, E (2004): *Sex på köpet? Reflektioner utifrån ett psykoterapeutiskt arbete*, RFSU.
- Connell, Robert (1999): *Maskuliniteter*.
- Ekenstam, Claes (2005): "Rädslan att falla", i *NIKK magasin* nr 1 2005.
- (1998): Kroppen, viljan & skräcken för att falla, i *Rädd att falla. Studier i manlighet*, Gidlunds.
- Faludi, Susan (1999): *Ställd. Förräderiet mot mannen*, Norstedts.
- Folket i bild kulturfront* nr 5 1996.
- Fraser, Nancy (1993): "Beyond the Master / Subject Model", i *Social text* nr 37.
- Garpe, M & Osten, S (1978): Förbud prostitutionen – kriminalisera kunden, i Fredelius *Ett onödigt ont*.
- Hedlund, Eva (1999): *Män med sexuell beroendeproblematik*, Carlssons.
- Hirdman, Anja (2004): "Mirrored masculinity? Turning the perspective of sexualization and representation around", i *NIKK magasin* nr 3.
- Irvine, Janice M (1993): "Regulated passions: the invention of inhibited sexual desire and sex addiction", i *Social text* nr 37.
- Kimmel, Michael (1996): *Manhood in America*.
- Kulick, Don 2005: 400 000 Swedish perverts, i *GLQ* vol 11 nr 2.
- Lennartsson, Rebecka (2004): Könsköparen; från ordination till perversion, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 1–2.
- Moye, Andrew (1990): Pornography, i Metcalf / Humphries *The sexuality of men*, Pluto press.
- Segal, Lynne (1990): *Slow motion. Changing masculinities, changing men*, Rutgers university press.
- Seidler, Victor (1990): Fear of intimacy, i Metcalf / Humphries *The sexuality of men*, Pluto press.
- (2004): Des/orienterade maskuliniteter. Kroppar, känslor och rädsla, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 1–2.
- Solomon-Godeau, Abigail (1996): The other side of Venus: The visual economy of feminine display, i de Grazia ed *The sex of things*, University of California press.
- Svanström, Yvonne (2003): En självklar efterfrågan? Om torskar och sexköpare under hundra år i *Än män då? Kön och feminism i Sverige under 150 år*, Atlas.

